

בס"ד

פרשת תרומה

עם ביאור

אחד תרגום

ברצותו לאחד את תרגום אונקלוס ופשוטו של מקרא

על פי אמרם ז"ל (ברכות ח.), אמר רב הונא בר יהודה אמר רבי אמי לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הצבור שנים מקרא ואחד תרגום ואפילו (במדבר לב, ג) עטרות ודיבון שכל המשלים פרשיותיו עם הצבור מאריכין לו ימיו ושנותיו

ושתי צנתרות זהב ממנו יהיו

ודיבון

עטרות

בו נעטר לראשנו את דברי התרגום נדובב בו שפתי ישנים גם חדשים כפשוטו, בו מבאר פשטות הפסוק, גדולי הדורות זי"ע ושליט"א שדנו להבין על מה אדניו הטבעו. והוסיפו בו נופך ופרפראות לחכמה.

מנאי

הקטן יהודה

בלאאמו"ר הגה"ח ר' מרדכי גנוט שליט"א

שנת המשלים תרגום שתיים פרשה לפ"ג

~ ~ עטרות ~ ~

אח"כ פירש 'תרומה' הפרשה. בכך שלל את ב' הפירושים הנ"ל ועכשיו משלים את הפירוש כולו " יפרישו לי מממונם נדבה", ודו"ק].

ידבנו לבו מת' יתרעה לביה. פירוש: ירצה לבו. "לשון נדבה, והוא לשון רצון טוב", רש"י.

ד. ועזים מת' ומעזי. "נוצה [א.ה. שְׁעָר] של עזים, לכך תרגם אונקלוס ומעזי, הבא מן העזים, ולא עזים עצמן, שתרגום של עזים עזיא", רש"י.

ובספר 'להורות נתן' להגר"נ גשטטר כתב שלכך אמר הכתוב עצמו 'עזים' כי היתה מעלה מיוחדת שיביאו את העזים עצמם על מנת לטוות עליהם כדלהלן, וכל אשה חכמת לב בידיה טוו את העזים, כי יש חיות בשער המחובר יותר מן התלוש, לכך אמה"כ 'עזים', אך המטרה היתה כדתרגם אונקלוס מעזים, ודפח"ח, ור' במאמרו של הרב לויפער המובא להלן.

תחשים מת' ססגונא. כדאמר רב יוסף בשבת (כח.) ששש בגוונים הרבה. וברש"י הוסיף "ששש ומתפאר בגוונים שלו". נראה שבא לאפוקי מפירוש הערוך (ססגון) שמשו רבנו עצמו היה שש בגוונים הרבים של התחש.

כה. א. ויקחו לי תרומה מת' ויפרשון קדמי אפרשותא. המקרא עצמו אומר דרשני. א. מהו לשון קיחה והול"ל ויתנו (הראשונים) ב. מהו לשון לי והלא הכל שלו (הרא"מ). הראשונים שמו עיניהם על הדברים והציעו כמה דרכים.

הספורנו כתב: "אמור לישראל שחפצתי שגבאים¹ יגבו בעדי תרומה". ומתורץ בזה לשון קיחה, כי אכן הגבאים היו מצווים לקחת.

האבן עזרא מבאר שהקיחה היא שם פעולה שמשתנה לפי הענין. הלוקח דבר אל עצמו נקרא לוקח והנותן לזולתו נקרא "לוקח" לאחרים.

אונקלוס מאן בב' הדרכים א. לשיטתו היה הציווי גם על כל אחד מישראל שיתן ולא שיקחו ממנו בזרוע כמו שאומר להלן מאת כל איש אשר ידבנו לבו. ב. לא היתה כאן נתינה ישירה מהאדם להקב"ה כדרך בני אדם ח"ו, אלא הפרשת התרומה לשמו ית' היא היא הנתינה אליו. על פירש 'ויקחו תרומה' היינו יפרישו ויגביהו את התרומה לשמו ית'. ור' דיבון לפירוש נוסף.

[רש"י דרך - כדרכו לרוב- לגמרי בשיטתו של אונקלוס. ומקודם פירש את תיבת 'לי' לשמי.

¹ יוער בקצרה כי כיום התקבעו התארים: גבאי-שם נרדף לשמש. חזן- בעל תפילה ייחודי. במקורם: ה'גבאי' הוא לשון גביה וזה שם הממונה על גביית מסים או צדקה במקרה הטוב. ה'חזן'- לשון חזון וחזוה היינו ראייה, שהוא היה מביט וצופה על כל צרכי בית הכנסת [סוג של פרנס-שמש ראשי]. עם הדורות הוטל על הגבאי גם עניני שירות באי ביה"כ, כלומר שתפקיד הגבאי והשמש חפפו במקביל, כמו"כ על החזן-השמש הוטל לגשת לעמוד כג'וקר..., ובכך התהפכו היוצרות ונתקבעו כן.

פירוש מחודש מביא בספר 'מלאכת המשכן וכליו' בשם ספר 'אור האפילה', שסגולת בעל חי זה היה, שכל הרואה אותו, תסור ממנו הדאגה והאנינות, ולפיכך תרגומו ססגונא... כלומר סר יגונא (מצאתיו בילקוט ביאורים של ש"ס מתיבתא). ואולי גרס 'סרגונא', ויל"ע. ור' דיבון.

ו. לשמן המשחה מת' למשח רבותא. לשון גדולה. וביארו רש"י להלן פר' תשא (ל כט) "כל משיחת משכן וכהנים ומלכים מתורגם לשון רבוי, לפי שאין צורך משיחתן אלא לגדולה, כי כן יסד המלך שזה חנוך גדולתן".

ז. אבני שהם ואבני מלאים לאפד ולחשן מת' אבני בורלא ואבני אשלמותא לשקעא באיפודא ובחושנא. אבני שהם הם לצורך האפוד כמפורש בהם. אבני מילואים אינם 'סוג' של אבנים, אלא כינוי לצורתם ותארם.

וכתב הרמב"ן ש'אשלמותא' הוא לשון 'שלימות', "שיהיו האבנים שלמות בטבעם שכך נמצאו, ולא שנחצבו ממחצב גדול, ולא שחסרו מהם מעט".

אבל רש"י כתב ש'מילואים' הוא לשון מילוי, שהאבנים מלאו את החור במשבצת, והכביר עליו הרמב"ן בקושיות, ואכ"מ. מ"מ לא הביא רש"י את לשון התרגום לא כסיעתא ולא כפלוגתא ולא מבאר מה למד בשיטת התרגום.

ח. ועשו לי מקדש מת' ויעבדון קדמי מקדש. נחלקו הראשונים מהו לשון 'מקדש'. לרש"י הינו 'בית קדושה'. ונראה שכוונתו בית

המיוחד והמקודש לעבודתו ית', אך הרשב"ם (אע"פ בדרך כלל הולך בשיטת רש"י) כתב "לשון מועד, שאתקדש ואזדמן אליהם לדבר מתוכו".

מן התרגום אין לדייק לכאן או לכאן כי תרגם בסתם 'מקדש'. [ואין להוכיח ממה שלא תרגם בי מקדשא שפירושו 'בית מקדש', אלא תרגם 'מקדש' סתם ולכאו' משמע דקאי על הקדושה שבו כפרש"י, עדיין אין בזה כדי שביעה להוכיח מכאן כלום מב' סיבות א. גם בי מקדשא עדיין אינו הוכחה למה משמש ה'מקדש' ב. האמת תאמר כי גם כל 'בי' בארמית אינו בהכרח לבית כלל והארכנו בזה במקו"א].

ויצקת מת' ותתיך. "לשון התכה, כתרגומו", רש"י. כלומר שלא תטעה לומר שהיציקה הוא החיבור ועשיית הטבעות לגוף הארון, לא כי, אלא יציקתם והכנתם לארון, כנלענ"ד. ודלא כפנים מאירות שמפרש 'על ארבע פעמותיו' מלשון 'הולם פעם' כלומר שהיו צריכים הטבעות להעשות מגוף הארון כמו מקשה.

[ולפי"ז יל"ע מה שונים הטבעות משאר חלקי הארון שהקפיד הכתוב על יציקתם?! ועוד, האם היתה היציקה חובה ואם יעשה בכשיל וכליפות, יהיו פסולים?! ועי' אוה"ח הק' לפירוש מחודש].

פעמותיו מת' זויתיה. פירוש: פינות. רש"י מפרש, ארבע פינותיו העליונות. אבל הרמב"ן והספורנו מפרשים, שהם הפינות התחתונות

שבשוליים ו'פעמותיו' מלשון פסיעות הכהנים כמו 'פעמיך בנעלים'.

[והאב"ע לקח לו שיטה אחרת, שעשה מהם רגליים ממש, כדרך השידות ועי' בפנים מאירות שתמה עליו מגמ' ערוכה בסוכה ד: שמהקרקע עד לכרובים, י' טפחים. ולדידיה פש טפח, כי הבדים עצמם היו טפח, ואכ"מ].

יח. מקשה מת' נגיד. פירוש: משוך. כלומר שהכרובים היו צריכים להמשך ולהעשות מן הכפורת כמבואר ברש"י באריכות במנורה (פסוק לא) וז"ל "מקשה. תרגומו נגיד, לשון המשכה, שממשיך את האיברים מן העשת לכאן ולכאן בהקשת הקורנס" (ופלא שכאן לא העיר רש"י מאומה מלשון המשכה אלא מקיש וחותך, ויל"ע).

ודלא כאב"ע שפירש 'מקשה' שהכרובים היו בשתי הצדדים בשוה.

כה. ועשית זר זהב למסגרתו סביב מת' ותעביד לגדנפיה דיר דדהב סחור סחור. שינה מצורת הכתוב, דכתיב 'ועשית זר זהב למסגרתו' ואילו אונקלוס מתרגם 'ועשית למסגרתו, זר זהב'. כי בפסוק נאמר פעמיים 'סביב', וְעָשִׂיתָ לוֹ מְסָגְרָתָ טֶפַח סָבִיב וְעָשִׂיתָ זֶר זָהָב לְמְסָגְרָתוֹ סָבִיב, ושלא תטעה לומר ששתיים קאי על המסגרת, וכאילו כתים ועשית זר זהב על המסגרת שהיא סביב הארון. לכך תרגם דסביב קמא קאי על המסגרת סביב השולחן. וסביב בתרא על הזר סביב המסגרת, וכאילו כתוב ועשית למסגרתו [אשר סביב הארון] זר זהב סביב [המסגרת], ופשוט.

כט. וקשותיו ומנקיותיו מת' וקסוותיה ומכילתיה. מתרגום תיבת 'קשותיו' אין להבין פירושו.

מתרגום המנקיות מדייק רש"י דס"ל כמ"ד (מנחות צו.) שהם הקנים של זהב המונחים על הארץ וגבוהים עד רום גובה הלחם, והם מכילים וסובלים את הלחם ע"י הסניפים היוצאים מהם. ומוכיח רש"י מן הכתוב נלאתי הכיל' (ירמיהו ו יא) שפירושו נלאתי מלסכול.

אבל הרמב"ן חולק ומביא מפסוקים הרבה (ואף מפסוק הנ"ל) ומש"ס שפירושו כלי המכיל בתוכו מדה ידועה, ומסיק שא"כ "דעתו של אונקלוס, לא נתברר", כי לא פורש לאיזה צורך השתמשו בכלים אלו. ומציע שלפי התרגום אולי נקראו כן הכלים בהם מדדו את הקמח.

ושוב כתב "והנכון בעיני בדעתו [של אונקלוס], כי המכילא הוא הדפוס העשוי לבצק וכו' ולפיכך הוא נקרא מכילא, שהוא עשוי למידה וכו' ואולי המדות המצודקות, הנקראות איפת צדק והין צדק, יקראו אותם מנקיות, שהם נקיות מן השקר ומנקות את בעליהן מן ההונאה והחטא וכו'", עכ"ל לענינו ויצויין שכן הוא בתרגום יונתן ומכילתא דישתמש בהון ויתרוק בהון.

אשר יוסך בהן מת' די יתנסך בהון. מהתרגום שלפנינו משמע דס"ל שהוא ענין ניסוך, וכן מתרגם להלן (ל לב) על בשר אדם לא יוסך, על בשרא דאנשא לא יתנסך.

ודלא כפירש"י שפירש שענינו כיסוי וסכך על הלחם. ולפלא שהראשונים לא הזכירוהו במאומה. ונראה שגירסא זו היא ט"ס וצ"ל כגריסה השניה שב"תאג" [הוא כתר תורה התימני] ומכילתיה דתסך בהון. ובזה הוא אחד עם פירוש בראשונים.

לא. ירכה מת' שידה. ובת"י בסיס דידה. נראה שבארמית של אונקלוס "שיד" הוא לשון יסוד.

גביעיה כפתוריה ופרחיה מת' כלידאה חזוראה ושושנאה. את הגביע מתרגם כן גם לעיל בפר' מקץ, כמה פעמים. הכפתור הוא לשון דבר עגול וכן חיזוראה מלשון סביב סביב. והפרחים הם שושנים.

לח ומלקחיה מת' וציבתאה. לשון צבת, רש"י.

מ אשר אתה מראה בהר מת' די את מתחזי בטורא. פירוש: שאתה מוראה בהר [ובל"א, די ווערסט געזען], כלומר: הקב"ה מראה לך ואתה נהיה מראה. ור' דיבון.

כו. ג. חוברות מת' מלפפן. ובפסוק להלן בחוברת מת' בית לופי. כן הוא לשון חיבור בארמית.

אשה אל אחותה מת' חדא אל חדא. המקרא דבר בלשון מליצה (ע"פ רש"י). וענינו חיבור, רמז לדבר ואשה אל אחותה לא תקח לצרור (ויקרא יח יח).

וג' פעמים נאמר בפרשה. כאן ולהלן (פסוק ה') בעשיית הלולאות. ובידות הקרש (פסוק יז).

רק כאן מתרגם חדא אל חדא, אך בשניים האחרים מתרגם חדא לקבל חדא (וי"ס שכתוב בהם עם חדא והוא לכאו' ט"ס).

וביאר ה"יין הטוב' שחילוק הלשון נובע מכך "כי שם [ביריעות] הן מחוברות ממש ושייך לשון עם, אך בלולאות הכוונה שיהיה אפשר לקשרן יחד עם הקרסים ועל זה שייך לשון כנגד". ור' להלן (פסוק יז) מש"כ בענין ידות הקרשים.

ו. קרסים מת' פורפיא. כן הוא תרגום של קרסים, על שם שהם מחברים, וכמש"כ רש"י בשבת (סה). כל המחבר בגד לחבירו נקרא פריפה.

ובמקום אחר, (איכה ב) בצע אמרתו מתרגם פורפירא דיליה, ופעמים רבות במדרש נקרא כן בגד חשוב, ושמא הוא בגד תפור היטיב לכבוד ולתפארת.

יז. ידות מת' צירין. לרש"י היו הידות בולטים למטה בקרש, ואותם היו מכניסים לתוך האדנים. ונקראו צירים "לפי שדומות לצירי הדלת הנכנסים בחורי המפתן". אך הרמב"ן למד מברייתא דמלאכת המשכן שהידות היו כיתידות וקנים הבולטים לצד הקרש. אחד נכנס בקרש שלצידו ובקרש השני יצא כמו"כ יתד שנכנס לקרש הראשון, וככה בכל הקרשים ור' להלן.

ויעיו מת' מגרפותיה. הוא מעין כף גדולה ושטוחה, ורעהו ביואל (א יז) 'עבשו פְּרָדוֹת פַּחַת מְגִרְפְּתֵיהֶם', פירוש: עבשו כדי היין מתחת לכיסויים. וכן הוא בכל מקום בש"ס בענין זה.

ובמסכת תמיד (לג.) נטל אחד את המגריפה וכו' ואין אדם שומע קול חבירו מקול המגריפה, ע"כ. אולי כי היה כמו מכסה סיר או צלצל הנשלך לארץ. ושם (פ"ג משנה ח') מיריחו היו שומעים קול המגריפה ופירשו שם המפרשים (עי' תוי"ט) שאין זה המגריפה האמורה לעיל מינה אלא סוג של כלי שיר, ויל"ע.

י. וחשוקיהם כסף מת' וכבושיהון כסף. כתב רש"י, "מוקפות היו העמודים בחוטי כסף סביב, וכו' יודע אני שחשוק לשון חגורה, שכך מצינו בפילגש בגבעה, 'ועמו צמד חמורים חבושים' (שופטים יט י), תרגומו חשוקים". ור' דיבון.

אשה אל אחותה מת' חדא לקבל חדא. אין להוכיח ממה שלא תרגם חדא עם חדא, שלא היו הצירין זה לצד זה כפירוש רש"י². אלא דייקא זה לעומת זה וכפירוש הרמב"ן. וזאת למה, כי כבר הבאנו לעיל (פסוק ג') שיש חילוק בין חיבור ממש לבין ב' דברים מקבילים. וכן לא הוכיח הרמב"ן כשיטתו מן התרגום, כדרכו. אם כי כן משמע מת"י כשיטתו, מכוונין צטר חד בגו חד.

לז. מסך מת' פרסא. המסך בדרך כלל בא לצניעות. או להגנה כמו (איוב א י) 'כי אתה שְׁכַתָּה בעדו' (רשב"ם). אך כאן בקודש היה לו מטרה משנית ונעלית עוד יותר, והוא להבדיל ולחצוץ בין הקודש לחול ובין קודש לקודש ולהכי מתרגם פרסא, מלשון פרוסה ומפריס פרסה.

כז. ג. לדשנו מת' למספי קיטמא. פירוש: להסיר את הדשן. כמו שמבאר רש"י, שבלשון הקודש משמש לפעמים אותו שרש לשתי פעולות הפכיות. כמו"כ כאן פירוש הדישון, הינו היפך שימת הדשן.

~ ~ דיבון ~ ~

עד שהביאו לעזרה (פסחים סו:), על כן לא אמר ויתנו רק ויקחו, רצ"ל מקודם בביתם לא יכונה לנתינה עדיין רק לקיחה, ואח"כ 'לי

ה. א. ויקחו לי תרומה מת' ויפרשון קדמי אפרשותא. "נראה דדייק דהול"ל ויתנו, אבל הוא להורות כמעשה הלל שלא הקדיש הקרבן

² וכפרש"י ברכות כז: אל יתפלל אדם כנגד רבו אצל רבו ומראה כאילו הם שוים.

תרומה' היינו אצלי יהיה תרומה, היינו כבואם לגזבר יתרמו, וזהו תרגם ויפרשון קדמי אפרשותא, היינו לפני דייקא, שם תהיה התרומה, משא"כ מקודם", אגרא דכלה להגה"ק הגרצ"א מדינוב זי"ע.

כב. ונועדתי לך שם מת' ואזמין מימרי לך תמן. "עקבותיו לא נודעו מהיכן יפרש 'ונועדתי' מלשון הזמנה. ונראה לפרש דהנה 'מימרי' הכוונה על השכינה, שם אדנ"י שם הנדבר. והנה יחודא עילאה שם הוי"ה מייחדן בתיבת אחד [דקריאת שמע], ויחודא תתאה בתיבת ועד, [דבשכמל"ו] וכו' וזה שתרגם ונועדתי היינו שורש ועד, אשר לשם השכינה יחוד ועד, וזה שאמר ואזמין מימרי לך תמן, והבן", שם.

מ אשר אתה מראה בהר מת' די את מתחזי בטורא. כלומר: הקב"ה מראה לך ואתה נהיה מראה. ויובהר: אדם המשליך חפץ נקרא 'משליך'. אבל כשמשליכים אותו נקרא מְשַׁלֵּךְ כמו מושלך. כמו"כ בפעולת הראיה, ס"ל לאונקלוס ורש"י שכשמראים לאדם דבר מה, הרי משתמשים באדם כדי להראות לו ונעשה מראה.

אבל האב"ע חולק ומבאר שאין קשר לבין פעולה של ממש שאדם עושה או עושים בו, לבין ראייה שהוא רק תוצאה מההסתכלות של האדם "כי הרואה אינו פועל, אלא מקבל דמות" ולפי"ז לא שייך לומר על אדם שהוא מראה, ולדבריו זוהי "מילה זרה" ואין לה אך ורע.

ובפירוש 'אבי עזרי' מבאר שנחלקו בחקירת ה"פילוסופים" [המדענים?] אם הראיה היא פעולה או קבלה פסיבית.

כו. ג. חוברות מת' מְלַפְּן. לשון חיבור בארמית. וכן כתב רש"י (ויקרא כב כב): יִלְפֹת, כמו וילפת שמשון (שופטים טז כט), שאחווה בו וכו' וכן ברות (ג ח) מפרש לשון לפיפה על האחיזה. ובגמ' סוטה (יא:): הקב"ה שולח מי שמשפיר את הוולד כתב רש"י משפר. כמו שעושיין לתינוקות ליישב את איבריהם ולתקנן, שניתקין מצער הלידה וכן בשבת (קמז:). ולפי"ז הוא לא כשפה המדוברת שהוא לשון גלגול בד אלא לשון חיבור דייקא, דייקא נמי שמצאנו בב"ב (ו.) לשון זה בבנין.

וק"ק מאיזהו מקומן שמשמע מרש"י ועוד שהליפוף הוא לשון גלגול [של בד או דבר אחר]. בב"מ (עד.) ועל הביצים של יוצר, אמאי? והא מחוסר לפופי פרש"י שמגלגלו לפי מדתו. ושמא כוונתו שלוקח האומן חומר מהאדמה ומגלגל ומחבר אותם לביצה ומוסיף וגורע עד שמקבל את הגודל הרצוי ואח"כ מחזירם לכבשן והיינו דקרי ליה לפופי ועדיין יל"ע.

ומרש"י ביחזקאל (טו ד) וְהִתְּלַל, לשון כריכה בבגדים וכן (איוב ל"ח) וערפל חתולתו, הוא שמלפפין את הוולד. אין להוכיח מדבריו כלום, כי כוונתו לומר שהחיתול הוא לשון כריכה בבגדים, אבל על הלפיפה לא דיבר, ודו"ק.

עליו הרב זנזורי שליט"א בהוצאתו המצויינת של ספר התשבי, ודי בהערה זו].

כז. י. וחשוקיהם כסף מת' וכבושיהון כסף. רש"י מפרש כאמור, לשון חגירה. אפשר לטעות בדברי רש"י ולפרש כוונתו שאין החישוק ענין של קשירה כלל, אלא של חגירה. אבל זה טעות כי רבים הם המקומות בהם מתפרשים הן החישוק והן החבישה, מלשון קשר כמו 'וְחִבְשָׁתָּ לָהֶם מִגְבָּעַת' (להלן כט ט), 'לא אהיה חובש (ישעיה ג ז) פירשו המפרשים שוטר החובש ואוסר בבית הסוהר. וכן בלשון הש"ס אין חבוש מתיר עצמו ואילו פתיחת החגור נקראת פיתוח כמו אל יתהלל חוגר כמפתח.

ואף רש"י עצמו בע"ז (כד:) המחושקה ברפיד זזה פרש"י "קשורה כמו וחשוקיהם כסף"! ועכצ"ל בכוונת רש"י שאין קשירה זו של חבישה, כשאר קשירות שקושרים שני דברים נפרדים, אלא כשקושר דבר סביב עצמו נקרא חבישה והוא ענין קשירת אסיר וחבישת חמור חגירת אדם וחישוק חבית. ולפי"ז בהכרח שכאן היו העמודים חשוקים אל עצמם ברצועות כסף.

אמנם אינו מופרך לפרש בתרגום כאב"ע שפירש חישוק מלשון חשק, כלומר חיבור הווים לעמודים ולפי"ז הוא לשון חיבור דבר אל דבר ממש.

כח. והבריח התיכון בתוך הקרשים מת' ועברא מציעאה בגו דפיא. האם יש הבדל בין מציעאה לבין אמציעאה? ! מסתבר שכן. כי הנה התשבי בשורש מצע, מביא ארבעה פעמים שהתרגום מתרגם תיבת בתוך או פְּקָרְב, מְצַע. "והתואר: 'והבריח התיכון' מת' (ואריח) [ועברא] מציעתא. ורז"ל הרגילו לומר אמצע (ביצה לט: וכדו') ולא מצאתי כן בכל התרגום", עכ"ל.

כלומר: התיכון פירושו הפנימי, וכמו שמאריך רש"י לבאר שלא היו לו טבעות אלא נכנס בתוך הקרשים. וכן תרגום תיבת בקרב וכנ"ל. ואילו תיבת אמצע שחז"ל משתמשים בו, פירושו לאפוקי מהקרנות. אך כמובן נגזר מאותו שורש של 'מצע' כי הוא פנימי יותר מן הקרנות. וכמו שכתב הכסף משנה (הל' עבודת יוה"כ פ"ב הי"ב) דכל מקום שאמרו בתוך או באמצע, לאו דווקא אלא לאפוקי מהקרנות. ובשו"ת מהרי"ט (ח"ג סי' ה') פסק שהאומר לאשתו הרי"ז גיטך אם לא אבוא תוך י"ב חדש, שכל השנה משמע, חוץ מהיום הראשון והאחרון מן השנה [צ"ע אליהם ה'תורה שלימה', בראשית סי' יט].

[ובעל 'תורה שלימה' (שם) הכביר עליו בקושיות, ולסברתו תיבת 'אמצע' נגזר מתיבת 'יציע' בלשון עברי, עכתו"ד. והמעייין בדבריו יראה שאינם הערות של ממש וכמו שהעיר

מאמר שהתפרסם ב'המבשר-תורני' פר' תרומה ה'תשע"ט

מאת הרב יעקב לויפער שליט"א

בביאור מילת 'ועזים' ~ הגירסא הנכונה בתרגום אונקלוס ומעזי או מעזי או מעזי וההפרש ביניהם ~ גילוי משעי"ר ששיער השעירים שמם בערבית 'מרעז'

מובא כאן בוספת עריכה קלה באדיבות עיתון 'המבשר' תשואות חן חן להם ³

[א] כשהתורה מפרטת בפרשתנו את החומרים הנדרשים לבניין המשכן, היא מזכירה יחד עם המתכות והצמר והפשתן גם 'עזים': "זהב וכסף ונחשת ותכלת וארגמן ותולעת שני ושש ועזים" (כה, ד). דבר זה כמובן מעורר תמיהה, מה עשו עם בהמות לבדק הבית? ואם הכוונה לעורותיהם של העזים, היה הכתוב צריך לומר "ועורות עזים" כמו שעשה לגבי עורות האילים והתחשים. מפרש רש"י: "ועזים – נוצה [=השיער] של עזים, לכך תרגם אונקלוס 'ומעזי', הבא מן העזים, ולא עזים עצמן, שתרגום של עזים - עזי"א". ועל זה הדרך כותבים כל המפרשים כאן. וכן מוכיח סידור הפסוקים, שבפסוק הראשון מפורטות המתכות, בפסוק דנן האריגים, ובפסוק הבא העורות והעצים. נמצא ש'עזים' דכאן שייך למחלקת האריגים ולא לעורות.

[ב] ה'חזקוני' מביא את דברי רש"י ומוסיף עליהם הערה סתומה: "ועזים - פרש"י נוצה של עזים, לכך תרגם אונקלוס ומעזי וכו' לפיכך טועה המתרגם ומעזי"; הלשון כמובן סתום, שכן אונקלוס תרגם בדיוק 'ומעזי', מדוע אם כן טועה המתרגם 'ומעזי'? [וכמו"כ אינו מובן מיניה וביה י.ג.]. רבי וולף היידנהיים בפירושו 'הבנת המקרא' הנקרא גם 'מודע לבינה', מבאר: "וכוונתו: לכך טועה המנקה המ"ם של 'ומעזי' בשוא - מעזי וצ"ל בצירי - מעזי". כלומר לדעתו הבין ה'חזקוני' ברש"י ש"מעזי" פירושו: "מן העזים", ולכן הניקוד צריך להיות בצירי המ"ם וחירק העי"ן, כמו כל מ"ם 'מן' שננקדת צירי אם היא באה לפני אותיות אע"ר שאינן מקבלות דגש.

אך רוו"ה מקשה טובא על דברי ה'חזקוני', הכיצד אפשר לומר שהמ"ם של 'מעזי' פירושה 'מן'? הרי על "טו את העזים" שבפרשת ויקהל (לה, כו) מתרגם אונקלוס "עזלן ית מעזי"א", וכאן לא ייתכן כלל לפרש שהמ"ם פירושה 'מן', כי לא שייך לומר בארמית 'ית מן', בדיוק כמו שלא ייתכן בלשון הקודש לומר "טו את מהעזים". אלא – מוכיח רוו"ה – המ"ם של 'מעזי' היא חלק מן המילה, דוגמת 'מחמצת' בלה"ק = דבר מוחמץ, 'מעשר' = דבר מעושר, מְטוּה = דבר טווי, וכיוצא בזה. אף כאן מעזי [או מעזי, כפי שהוא בתרגומים המדויקים] הכונה לאריגה או טויה העשויה מן העזים. ויש לציין שאף בלשון ערבי יש את המ"ם הזאת, וצמר העזים נקרא 'מרעז', כפי שכותב רס"ג בתרגומו כאן, ורבנו אברהם בן הרמב"ם בפירושו כאן.

כשנתבונן בדבר נווכח כי כוונת ה'חזקוני' לא ברורה, שהרי הפירוש שלפנינו לא מנוקד, וזו הנחתו של רוו"ה שה'חזקוני' התכוון לנקד 'ומעזי' בצירי המ"ם, וניתן לתמוה אולי בא ה'חזקוני' דווקא לשלול פירוש זה?

פתרון אחר לגמרי נמצא במקראות גדולות 'קהלת משה' (נדפסו באמשטרדם תפ"ג-תפ"ד) ושם הגרסה בפירוש ה'חזקוני' שונה: "לפיכך טועה המתרגם ועזי"א... לגירסא זו כוונת ה'חזקוני' לומר

³ ואפריון נמטיה לאחי ורא"ש הרב יעקב שמשון שליט"א שהפנני לזה, ישלם ה' פעלו.

שאינ לתרגם כאן 'וְעִזָּא' שמשמעותו עזים רבות, אלא 'וּמְעִזִּי', כלומר העשוי מן העזים, נוצה של עזים.

ג] נמצא איפה שבלשון הקודש יש למילה 'עזים' שתי משמעויות, האחת – לשון רבים של עז, והשנייה – צמר עזים כפי שכותבים ריב"ג ורד"ק בספרי השורשים שלהם. אולם ר' וולף היידנהיים מביא ממחברת 'הערוך' של רבי שלמה פרחון (מסביבות שנת ד'תת"ק, קדם לרד"ק) הערה מעניינת מאוד, לדעת ר"ש פרחון אין היו"ד והמ"ם כאן סימן הרבים, אלא כך שמו של צמר העזים. הדבר עשוי להיראות לנו מוזר, אולם המילה 'פְּנִים' מוכרת לכולנו, ושם גם כן אין הכוונה לרבים, אלא היא לשון יחיד, על משקל גְּבִיר, כְּסִיל, מְחִיר. כיוצא בדבר 'תְּמִים', או 'רוח קָדִים', שהמ"ם בסופן היא חלק מהשורש ואינה סימן הרבים. ודומה יותר למקרה שלנו: "וְשָׂאף צְמִים" (איוב ה, ה), שלדעת רד"ק בספר השורשים איננו לשון רבים אלא לשון יחיד, על משקל אֲבִיר, אֲדִיר וּפְבִיר. אפשר גם ש"הִלְלוּהוּ בְּמִנִּים וְעָגְבוּ" (תהלים קנ, ד) הוא המשקל הזה ממש, למי שסובר שמדובר בכלי שיר בודד, ולא במינים רבים של שירים כדעת רש"י ועוד. וכך גם "וּכְבָּדוּ עֲדִים" (ישעיה סד, ה), אבל אין הדברים מוכרעים.

דוגמה לכפל משמעות כזה נמצאת במילה 'זרים', שבדרך כלל היא לשון רבים של זר, אבל בפסוק "וְשִׂמְמָה כְּמַהֲפַכַת זָרִים" (שם א, ז) יש הסוברים שהכוונה לזרם מים, על משקל תמים, קדים (ראה ראב"ע ורד"ק על אתר), כלומר: כמראה מקום לאחר שעבר בו זרם של שיטפון.

ד] גם במילה 'עזים' עצמה נופל לפעמים הספק, כך זה בפסוק "וַתִּקַּח מִכָּל אֶת הַתְּרָפִים וַתִּשֶׂם אֶל הַמִּטָּה וְאֶת כְּבִיר הָעִזִּים שָׂמָה מְרֹאֲשֵׁתָיו" (שמואל א' יט, יג), לדעת ר"ש ריב"ג ור"ש פרחון ורד"ק המשמעות היא כמו בפסוק דנן, דהיינו 'כר העשוי מצמר עזים'. אבל התרגום ורש"י מפרשים שמדובר בנאד העשוי מעור עיזים, ולפי זה 'עיזים' באה כאן במשמעותה הרגילה, דוגמת 'עורות אילים'.

ה] לפי מה שנתבאר עד עתה, מסתבר ש"טוּוּ אֶת הָעִזִּים" דפרשת ויקהל (לקמן לה, כו) הוא על אותה הדרך, דהיינו 'טוּוּ את צמר העיזים', וכן מתרגם אונקלוס שכבר הזכרנו לעיל "עֲזִלְךָ יָת מְעִזָּא". אמנם פלא הוא שרש"י מפרש שם "היא היתה אומנות יתירה, שמעל גבי העזים טוּוּן אותן", ומקורו מהברייתא במסכת שבת (עד: צט). "שטוף בעיזים וטוּוּ מן העיזים"; ופירש ה'ספורנו' שכשהצמר נגזז מן העזים הוא מאבד מאיכותו ומזוהרו, ולכן טוּוּ אותו מעל העזים ממש, כדי לקבל תוצאה מושלמת יותר.

לפי פירוש זה 'עזים' בא כאן במשמעותו המקובלת, הנשים טוּוּ את העיזים ממש. וכבר הקשה כן הרע"ב בפירושו שם: "קשה - מנא לו, דאי משום דכתיב 'את העזים', הא פירש לעיל בפרשת תרומה דבר הבא מן העזים ולא עזים עצמן", וראה מה שנדחק ליישב שם. למעשה מקורו של רש"י הוא מהברייתא שהבאנו, אבל מהברייתא נראה שהיא פירשה את 'עזים' כמשמעותו הפשוטה, ולכן הסבירה שהעזים עצמם נטוּו, כפי שכותב רש"י בפירושו לש"ס (שבת עד: ד"ה שטוף) "טוּו את העזים – בגופן של עזים משמע". אך רש"י שפירש בפרשתן כדעת התרגום שהכוונה לצמר העזים, לכאורה אין זה מתאים עם פירוש הגמרא ופירושו עצמו שם.

ון אמנם גם בתרגום המיוחס ליונתן מצינו סתירה זו – ובאותו הפסוק, שכן הוא מתרגם על טוו את העיזים "הוון עזלן ית מעזיא על גויתהון, ומנפסן יתהין פד הנין חייין" [היו טוות את ה'מעזים' על גופן (של העזים) ומנפצות אותם כשהעזים עודן חיות]. נמצא שהוא מתרגם את 'העזים' – מעזיא, כתרגום אונקלוס, אך עדיין נוקט כדעת הגמרא שהדבר נעשה על גופן של העזים, ופירוש זה לכאורה אין לו מקום אם לא שנפרש 'עזים' במשמעותו הפשוטה, לשון רבים של עז.

אותו קושי קיים לכאורה בדברי ה'בכור שור', הכותב בתחילת פרשת תרומה "ועזים - נוצה של עזים, שהעזים עצמן לא היו הנשים טוות". והוא כדעת התרגום, אבל בפירושו ל"טוו אַת הָעֵזִים" הוא מצטט את לשון הגמרא "שטוף וטווי בעזים" ומציין שזו חכמה יתרה, משמע שכוונתו כפירוש הברייתא שטוו את הצמר בעודו מחובר לגוף העזים, וצריך עיון.

זכרון נצח

לעילוי נשמת מורי זקיני הישר באדם אשר זכה לגלויי קרבה נדירים מרבוה"ק על מפעליו הכבירים, עתיר המעש ורב הזכויות, אוד מוצל מאש, ממשפחות המיוחסות בכהונה, זכיתי בשנות הכרותי הקצרים עמו לשאוב ממנו מלא חפניים מוסר ודעת, גם לרבות בעת חברותתי עמו בשבתות אחה"צ בפרקי אבות

הרה"ח המפואר

ר' יעקב אליעזר ב"ר שמואל הכהן כהנא ז"ל

היא"צ ביום ח"י בשבט. דמותו היקרה עומדת נגד עינינו כדוגמא ומופת להתנערות מאפר ויצירת "יש מאין" בהעברת הבערת לפיד אש לדורות עולם.

ת' נ' ע' ב' ה'